SUSRET SA SAMJUELOM BEKETOM

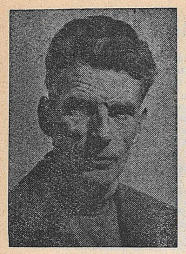

beket

Da li zasta onako pažljivo sluša svog sagovornika, kao što izgleda, ili uopšte nije tu? Da li je on prisustvo ili otsustvo? Da li je Beket samilost, strpljenje za druge, ili ironični potsmeh koji nas kažnjava, a da ni sami ne znamo zašto? U svetski čuvenoj drami *Čekajući Godoa*, tom izvoru današnjeg avangardističkog teatra, da li Beket prikazuje očaj onih koji čekaju-ne-čekaju. Ili njihovu glupost? Ko je danas toliko očajan kao ovaj pisac i, opet, ko se tako strahotno smeje kao on? Vika njegovog očaja istovremeno je i urlik jednog nezapamćenog smeha.

II

Ponekad, učinilo mi se da je jasan, strahovito konkretan, do maksimuma; a odmah zatim da je to nasloslivitiji doživljaj, najkompleksnija i, zato, najapstraktnija senzacija. S njim, i to je jedina izvesnost koju vam on dozvoljava nikada niste načisto. Da li je satiričar? Ili pak samo metafizičar koji je prošao kroz školu Džojsa i Kafke? — O njegovim delima, broinim, napisane su bezbroine kritike, i skoro sve one nedijsobno se potiru, uvek donoseći nova, većinom dijametralno suprotna tumačenja. Izvesno je da će dok bude postojao ovako živ interes za Beketa, ta tumačenja samo da se umnožavaju. Neke kritike, napisane povodom *Moloa*, koje ovde donosimo (ne treba da se zaboravi: napisane 1951, dakle pre nego objavljivanja, i tri-jumfa, Beketove literature) nepobitno to dokazuju.

Smem li, svestan *zamke*, ali takodje izazvan, kao svi ostali da *zažem*, pa makar i uvećao zbrku koju Beket izaziva svojim delima, da mi se čini da je on nesamerljiv našim dosadašnjim, uobičajenim, prihvaćenim pojmovima, kategorijama?

Čini mi se da Beket ne ostaje u svetu tih pojmova i kategorija, nego da u njemu ostaje samo prividno, a suštinski da ostvaruje jedan potpuno novi svet, novi poredak, način mišljenja i, uopšte, postojanja. Još prilikom prvog gledanja njegove igre *Kraj partije*, osetio sam skoro fizički snažnu i nedvosmislenu senzaciju: kako se sav taj *uzas*, sav taj *očaj* vremenom transformišu u nekakav mir, skoro u neko još juče nesanjano spokojstvo, u nekakvu utehu bez utehe — ako je to reč koja sme da se izgovori pred delom Beketa. Jer tolika suma, tolika mera očaja i užasa, tog upornog, nezaustaljivog padanja niz stepenice, padanja u bezdano ništavilo, u nebiće, ako je neprekidno, ako je beskonačno, može li zaista da ostane užas i padanje, ili se nužno, logikom našeg duha i našeg daha, pretvara u neku transcedentnu suprotnost, metamorfozira se u neki nepojmljivi, novi oblik i značenje?

Roman *Moloa*, objavljen 1951, kao prvi u trilogiji sveta koji opraštajući se sa sobom tak; sebe zapravo upoznaje — nadahnutog i stimulira isti doživljaj: svekolika beda mesa i duha koju on otkriva i sugeriše s neprimljivom tačnošću i upornošću, neizbežno se, na naše oči, i uz našu potporu, pretvara u radikalno novi poredak stvari. Tako shvatam ideju Žana Pujona, kritičara Sarbroine kritike, i skoro sve one nedijsobno se potiru, uvek donoseći nova, većinom dijametralno suprotna tumačenja. Izvesno je da će dok bude postojao ovako živ interes za Beketa, ta tumačenja samo da se umnožavaju. Neke kritike, napisane povodom *Moloa*, koje ovde donosimo (ne treba da se zaboravi: napisane 1951, dakle pre nego objavljivanja, i trijumfa, Beketove literature) nepobitno to dokazuju.

Smem li, svestan *zamke*, ali takodje izazvan, kao svi ostali da *zažem*, pa makar i uvećao zbrku koju Beket izaziva svojim delima, da mi se čini da je on nesamerljiv našim dosadašnjim, uobičajenim, prihvaćenim pojmovima, kategorijama?

Čini mi se da Beket ne ostaje u svetu tih pojmova i kategorija, nego da u njemu ostaje samo prividno, a suštinski da ostvaruje jedan potpuno novi svet, novi poredak, način mišljenja i, uopšte, postojanja. Još prilikom prvog gledanja njegove igre *Kraj partije*, osetio sam skoro fizički snažnu i

III

Valjda pred sobom imamo jednu veliku gordost, izuzetnu hrabrost nekoga ko je izabrao (ili ko je, osudjen, prihvatio osudu) da ostane na vetrometinii živlienja. I da se ne zakloni iza bilokakvog uspokojavajućeg, ali delimičnog, ali efemernog rešenja. Beket je *sâm*, u bukvalnom smislu reči, i samo zrači iz njega, i kao čoveka i kao pisca. Teško da će on tu samoću ikada moći da probije sem po cenu da izgubi samoga sebe.

U njegovoj usamljenosti mogli su videti čin odrcanja, a svakako je bilo i onih koji su u tome hteli da vide stav s unapred smišljenim efektom. Ali nije tačno ni jedno ni drugo. Beket sâm (potpuno izolovan od književnog života Pariza) prosto je jer je sam i *siromah* čovek, onako kako je bio Job, kako je to Job još uvek, za sve nas. Pred zemljom, uostalom, pred vremenom i čovekom, može li čovek da se nadje drukčije nego kao puki siromah? Ako do današnjeg dana nije dao izjavu ni jednome novinaru (odbio je skoro užasnut, da odgovori na pitanja specijalnog dopisnika koga mu je poslao Njujork-Tajms); ako živi daleko od munjevite i otrovne svetlosti magnezijuma fotoreportera (kojima je pozirao i Klodel, na kolenima, u svojoj privatnoj kapeli) — onda je to zato što je on istinski, po nagonu dosledan piscu Beketu u sebi. Osamljen, kad na svom malom poljskom imanju, nedaleko od Pariza, udara hladakom o zemlju, kad se povija nad njom, u mukama, on je glavom Moloa pognut nad zemljom, Moloa koji ide u sretanje svojoj majci, ipak imaginarnoj, toj svetlosti i razrešenju koji nikada nisu postojali. Kao i Moloa, on je žrtva, ali ne samo žrtva, nego i profet, jer ne prestaje da sluša, pa makar nikada ništa i ne čuo. (Ima jedan trenutak, o kome govori uostalom i Beket u romanu Moloa, kada napačeno biće, upravo kroz maksimalnu patnju, postaje više neranjivo, imuno na udarce i nove patnje, neuhvatljivo — dakle pobedničko!) On je onaj usamljeni, besmisleni, uporni čovek koji se kroz šumu vuče i na kolenima, „kao larva", ako ne može drukčije. Besmisleni, rekao sam, ali šta bi ta šuma bila bez njega? Kako bismo izdržali u ovoj šumi kad ne bismo znali da je u njoj i on koji se stalno iskupljuje? Ne, utehu ne donose oni koji nas teše; utehu nam da nam pruže samo oni koji su sa nama, koji su kao mi. Nesrećni pužgolać što ne prestaje da se miče.

Beket je Moloa, uporan i sam. Koliko je danas takvih?

Naravno, poslednji ću biografijom da „proveravam" istinitost, smisao i bogatstvo poetske reči, nekog teksta umetnosti uopšte. Znam da su Pikasove slike jedno, a njegov srednjevekovni dvorac sa sto i pedeset hektara drugo, i da ove sjaine slike ne treba gledati iz perspektive tornjeva smlivenih u senzacionnom Parizu Maču. Pa ipak, nismo li predaleko otišli u tom potpunom negiranju potrebe da se reč, koliko-toliko, potvrđe, oživljava, potvrđuje makar i u usamljenom duhu — onim što joj pretholi, onim što joj sledi? U našoj glorifikaciji *ostvarenja*, nismo li prevideli ipak nasušnu, jer ljudsku potrebu saobraćavanja, makar samo u naporu, u grču želje, našega gesta onome što mi zaista jesmo? I nije li to saobraćavanje, tako užasno retko u ovom groznjavom, gladnom svetu, jedno *delo za sebe*, svojevrsno delo ljudskosti?

Samjuel Beket, taj ukleti ali hrabri Job, ostvaruje svakodnevno, takvo delo, delo ljudiski „nerazumno" on brka život i literaturu. Kako se, i kada, ovo zaželo u nemu? Da li je, uostalom, važno pitati se za poslednje jedno ga puta ako već putujemo?

✤

Njegova biografija još uvek zna samo za podatke, a sve drugo prepušta nagadjanju.

To je rad, pre svega, putovanje i samoća. Ono što posebno izaziva pažnju svodi se na činjenicu: da je, kao i Džems Džojs, kao i toliki Irci, napustio Irsku da bi živeo u tudjini, izgleda nepovratno. Rodjen (1906) u Dablinu, on je I studirao na Dablinskom univerzitetu (na *Trinity College*), od 1923 do 1928, da bi na tom istom univerzitetu bio lektor za francuski jezik, od 1930 do 1932, posle je dve godine pre toga bio lektor engleskog jezika na čuvenoj *L'Ecole Normale Supérieure*, u Parizu. Posle ove, 1932 godine, nikada nije više pokušavao ponovo da živi u Irskoj, nastavljajući tako mit prokletih, „raseljenih" irskih pesnika. Pet godina lutao je po Evropi, živeći po hotelskim sobama Engleske, Francuske i Nemačke, da bi se 1937 definitivno nastanio u Parizu, gde i sada živi. (U to vreme poda i njegovo prijateljevanje sa Džojsom, koga je prevodio i o kome je napisao jednu studiju.) — Drugi podatak, izvanredno značajan, ali o kome Beket još ništa nije nije rekao, je taj: godine 1945 zamenio je engleski jezik francuskim, na kome je napisao sva novija dela, pa i roman *Moloa*, izuzevši sveza neko kratko tekstovna. Sada sam prevodi na engleski, za jednu američku kuću, romane i drame koje je napisao na francuskom jeziku. (I kaže, neka je uzgred zabeleženo, da mu je taj posao teži nego da napiše nov roman!)

Na engleskom je objavio *Whoroscope*, poema 1930; *Our Examinations*, studija o Džemsu Džojsu, prvo izdanje 1929, a drugo 1939; *Proust*, esej 1931; *More Pricks than kicks*, novele 1935; *Echo's bones*, pesme 1936; *Murphy*, roman 1938 (prevedeno i na francuski); *Watt*, roman 1945, i *All That Fall*, radio drama (prevedena na francuski).

Na francuskom jeziku napisao je i objavio *Molloy*, roman 1951; *Malone meurt*, roman 1951; *L'Innommable*, roman 1953; *En attendant Godot*, drama 1952; *Nouvelles et textes pour rien* 1955, i *Fin de partie*, drama 1957.

Radomir KONSTANTINOVIĆ

---

* Roman S. Beketa „Moloa" u prevodu Kaće Samardžić izaći će uskoro u izdanju „Kosmosa"

U svijetu razmrvljenom i zastrašenom, u svijetu u kojem su za veliki dio sve vrijednosti zbrisane, u svijetu nad kojim lebdi fantastična vizija famoznog mozga iz Nevade, i gdje se gotovo milijardi ljudi, pod firmom socijalizma, nameće, ucjepljuje sivo, golo, neljudsko mrtvilo dogme, na toj našoj kugli, koja još nikad nije tako nesigurno glavinjala kroz prostor, jedino pjesnik može časovito a potpuno ispisati svu dubinu tjeskobe. I on je to učinio. Ne htjeti čuti njegov glas, smatrati da se on nas ne tiče, da će on demoralizirati, znači ne vjerovati u vlastite mogućnosti... I pjesnik je u smrt, u umiranje, u ovo strašno umiranje, koje znamo da je danas. I tek danas mogućе, u taj svršetak igre uronio radi života. Poezija — ako jest poezija — u krajnjoj konsekvenci ne može demoralizirati, ne može biti otrovna, ni dekadentna, ni pesimistička. A Beckettove drame jesu poezija i zato one, istražujući tjeskobu pred svršetkom igre, sugestivno i neopozivo afirmiraju život.

... Nemoguće bi bilo ispriповijediti fabulu „Svršetka igre". Ta drama koja je inak drama u punom smislu riječi, uopće nema fabule. Četvero ljudi nalazi se na sceni. Oni su posljednji ljudi, ili bar imaju razloga da vjeruju da su posljednji ljudi na svijetu, sve što je poslije neke strašne katastrofe ostalo od živih stvorova na zemlji. (U naše doba takva pretpostavka, čak ako je shvatimo kao poetsku zamisao o konkretnoj stvarnosti, nije nažalost utopijska.)

Mladen ŠKILJAN

„MOŽDA ĆE SE POJAVITI BIĆE KOJE ĆE GLEDAJUĆI NAS — POČETI DA MISLI!"

SAMUEL BECKETT

SVRŠETAK IGRE

Interieur bez namještaja.
Sivkasto svijetlo.
Na sidrenim lijevo i desno prema unutrašnjosti — dva mala prozora stoje visoko sa spuštenim zastorima.
Desno na prosceniju nalaze se vrata. Naslonjena na zid kraj samih vratiju jedna okrenuta slika.
Lijevo na prosceniju jedna nasuprot drugoj dvije kante za smeće pokrivene starom plahtom.
U centru, pokriven starom plahtom, sjedi Hamm u stolici na kotače. Nepomičan, s boka stolice, promatra ga Clov. Ten mu je vrlo crven.
Ide pod lijevi prozor. Nesigurnog ukočenog držanja. Gleda lijevi prozor, glave zabačene natrag. Zavrti glavom, gleda desni prozor. Odlazi pod desni prozor. Gleda desni prozor, glave zabačene unatrag. Zavrti glavom, gleda lijevi prozor. Izlazi, a odmah zatim vraća se sa stolčicom, koju namješta pod lijevi prozor, penje se gore i povlači zavjesu. Silazi sa stolčice, načini šest koraka prema desnom prozoru, vraća se da bi uzeo stolčicu, namješta je pod desni prozor, penje se gore, povlači zavjesu. Silazi sa stolčice, načini tri koraka prema lijevom prozoru, vraća se da bi uzeo stolčicu, namješta je pod lijevi prozor, penje se gore, gleda kroz prozor. Kratki smijeh. Silazi sa stolčice, načini korak prema desnom prozoru, vraća se da bi uzeo stolčicu, namješta je pod desni prozor, penje se gore, gleda kroz prozor. Kratki smijeh. Silazi sa stolčice, odlazi prema kantama za smeće, vraća se da bi uzeo stolčicu, uzima je, predomišlja se, ostavlja je, odlazi prema kantama za smeće, diže plahtu koja ih prekriva, pažljivo je savija i stavlja preko ruke. Diže poklopac. Naginje se i gleda u kantu. Kratki smijeh. Spušta poklopac. Isto čini i s drugom kantom. Odlazi prema Hammu, skida plahtu koja ga prekriva, pažljivo je savija i stavlja preko ruke. U kučnoj odjeći, s bezrubom kapicom od nekadašnjeg pustenog šešira, s velikim rupcem zavrljanim od krvi i rđavenim pokrivačem na koljenima, s debelim nezgrapnim čaraпama na nogama, Hamm se pričinino da spava. Clov ga gleda. Kratki smijeh. On odlazi prema vratima, zaustavlja se, vraća se, promatra scenu i okreće se prema prostoriji.

CLOV *(ukošenim — podledom, bezbojnim glasom):* — Svršeno, svršeno je svršit će se, možda će se svršiti. *(Stanka.)* Zrno do zrna, jedno po jedno, i jednoga dana iznenada — već je gomila, mala gomila, nemoguća gomila. *(Stanka.)* Vi ne me se ne može kazniti. *(Stanka.)* Odlazim u svoju kubiniju, tri puta tri metra. Da čekam da mi on zazviždi. *(Stanka.)* To su lijepe dimenzije, nasloniti ću se na stol i pledat ću zid, čekajući da mi on zazviždi.

(Ostaje trenutak nepomičan. Zatim izlazi. Vraća se odmah zatim, uzima stolčicu i izlazi noseći je. Stanka. Hamm se miče. Zjeva ispod rupca. Skida rubac sa svog lica. Ten mu je vrlo crven. Nosi crne naočare.)

HAMM: — Na... *(zijevajući)* meni... *(Stanka.)*... je da igram. *(Vršćima prstiju drži rastvoren rubac pred sobom.)* Stara krpo! *(Skida naočare, briše si oči, lice, briše naočare, zatim ih ponovo namješta, pažljivo savija rubac i nježno ga stavlja u unutarnji džep kućnog kaputa. Oslobađa si vrat, igrajući se vršćima prstiju.)* Možda je bilo... *(zijevajući)* veće nevolje... mnogo veće nego što je moja? Bez sumnje. Nekada. Ali danas? *(Stanka.)* Moj otac? Moja majka? Mo!... pas? *(Stanka.)* Oh! Želim da tre tolko koliko takvi mogu trpjeti. Ali, da li to znaš da naše patnje isto toliko vrijede? Bez sumnje. *(Stanka.)* Ne, to je sve a... *(zijevajući)* psolutno. *(Ponovo.)* Čovjek je već i punili. *(Sumorno.)* Ali i praznili. Clov. *(Stanka.)* Ne, ja sam sam. *(Stanka.)* Kakvi snovi, ne jedan, nego snovi! Te more. *(Stanka.)* Dosta, vrijeme je da se to svrši, i u ovom sklonitku takodjer. U medjuvremenu ja ću oklijevam oklijevam menu ja oklijevam, oklijevam da... da završim. Da, to nije u redu, vrijeme je da to svrši, ali u da... da završim. *(Zikvajući.)* Sve mi je, bit će bolje da odem spavati. *(On jednom zazviždi. Istovremeno ulazi Clov. Zaustavlja se kraj stolice.)* Okužuješ zrak. *(Stanka.)* Je li tako?

CLOV: — Upravo sam te digao.

HAMM: — Pa šta onda?

CLOV: — Ja te ne mogu svakih pet minuta dizati i opet spremati u krevet. Imam posla. *(Stanka.)*

HAMM: — Jesi li ikad vidio moje oči?

CLOV: — Ne.

HAMM: — Nisi nikad bio toliko znatiželjan, da mi dok spavam, podigneš naočare i pogledaš oči?

CLOV: — Da ti podignem kapke? *(Stanka.)* Ne.

HAMM: — Jednoga ću ti dana pokazati. *(Stanka.)* Čini se, da su posve bijele. *(Stanka.)* Koliko je sati?

CLOV: — Kao i obično.

HAMM: — Jesi li pogledao?

CLOV: — Da.

HAMM: — I onda?

CLOV: — Ništica.

HAMM: — Trebalo bi da kiši.

CLOV: — Ne će kišiti. *(Stanka.)*

HAMM: — Ostavimo to. Kako si?

CLOV: — Ne tužim se.

HAMM: — Ti se osjećaš potpuno normalno?

CLOV *(izazvan):* — Kažem ti da se ne tužim.

HAMM: — Ja se osjećam malo smiješnim. *(Stanka.)* Clov.

CLOV: — Da.

HAMM: — Zar ti nije dosta?

CLOV: — Jeste. *(Stanka.)* Čega?

HAMM: — Toga... te stvari.

CLOV: — Pa oduvijek. *(Stanka.)* Tebi ne?

HAMM: — *(Sumorno.)* — Znači nema razloga da se to promijeni!

CLOV: — Ali može svršiti.

(Stanka.) Čitav život ista pitanja, isti odgovori.

HAMM: — Pripremi me. *(Clov se ne miče.)* Potraži plahtu *(Clov se ne miče.)* Clov.

CLOV: — Da.

HAMM: — Ne ću ti dati jesti.

CLOV: — Onda ćemo umrijeti.

HAMM: — Davat ću ti točno toliko da ne umreš. Citavo češ vrijeme biti gladan.

CLOV: — Onda ne ćemo umrijeti. *(Stanka.)* Idem potražiti plahtu. *(Ide prema vratima.)*

HAMM: — Nije hitno. *(Clov se zaustavi.)* Davat ću ti jedan biskvit dnevno. *(Stanka.)* Biskvit i pol. *(Stanka.)* Zašto ostaješ samnom? *(Stanka.)*

CLOV: — Zašto me ti držiš?

HAMM: — Nema nikog drugog. *(Stanka.)*

CLOV: — Nema drugog mjesta. *(Stanka.)*

HAMM: — Ali ćeš me ipak napustiti.

CLOV: — Pokušavam.

HAMM: — Ne voliš me.

CLOV: — Ne.

HAMM: — Nekad si me volio.

CLOV: — Nekad.

HAMM: — Mnogo sam te mučio. *(Stanka.)* Je li tako?

CLOV: — Nije to.

HAMM *(razjaren):* — Što, zar te nisam mnogo mučio?!

CLOV: — Jesi.

HAMM *(s olakšanjem):* — Ah! Ipak. *(Stanka. Hladno.)* Oprosti. *(Stanka. Glasno.)* Rekao sam, oprosti.

CLOV: — Čuo sam te *(Stanka.)* Jesi li krvario?

HAMM: — Nešto manje. *Stanka.)* Nije li vrijeme da uzmem svoje sredstvo za umirenje?

CLOV: — Nije.

(Stanka.)

HAMM: — Kako tvoje oči?

CLOV: — S'labo.

HAMM: — Kako tvoje noge?

CLOV: — S'labo.

HAMM: — Ali ti se možeš kretati.

CLOV: — Da.

HAMM *(ljutito):* — Pa onda se kreći! *(Clov odlazi do zida u dnu prostorije i nasloni se na njega čelom i rukama).* Gdje si?

CLOV: — Ovdje.

HAMM: — Zašto me ne ubiješ? CLOV: — Ne znam šifru spremišta za hranu. *(Stanka.)*

HAMM: — Potraži mi točkova bicikla.

CLOV: — Nema više točkova od bicikla.

HAMM: — Što si napravio sa svoim biciklom?

CLOV: — Nikad nisam imao bicikl.

HAMM: — To nije moguće.

CLOV: — Kad su još postojali bicikli, ja sam plakao da bih ga imao. Puzao sam pred tvoim nogama. Ti si me poslao dodjavola. Sad ih više nema.

HAMM: — A tvoja obavljanja dužnosti? Kad si posletivao moje siromahe. Zar uvijek pleške?

CLOV: — Nekiput i konjem.

(Pokloncac jedne kante za smeće se počiše i nojavljuju se Nagge ruke prislonjene na rubu. Zatim izranja glava pokrivena noćnim kapom. Ten mu je vrlo bijel. Nagg zijeva, zatim osluškuje.) Ostavljam te. Imam posla.

HAMM: — U tvojoj kuhinji?

CLOV: — Da.

HAMM: — Zavjesa ovoga se smrt. *(Stanka.)* Dobro, idi. *(Clov izlazi. Stanka.)* Ide to, ide.

NAGG: — Moju kašu!

HAMM: — Prokleti potomak.

NAGG: — Moju kašu!

HAMM: — Ah! Nema više starca. Žderati, žderati, samo na to misle. *(On zazviždi. Ulazi Clov. Zaustavlja se kraj stolice.)* Gle, mislio sam da ćeš me napustiti.

CLOV: — Oh! Ne još, ne još.

NAGG: — Moju kašu!

HAMM: — Daj mu njegovu kašu.

CLOV: — Nema više kaše.

HAMM *(Naggu):* — Nema više kaše. Nikad više ne ćeš dobiti svoju kašu.

NAGG: — Hoću svoju kašu.

HAMM: — Daj mu jedan biskvit. *(Clov izlazi.)* Prokleti bludnik! Kako tvoji patrljci?

NAGG: — Ne brini se za moje patrljke.

(Ulazi Clov s biskvitom u ruci.)

CLOV: — Vračam se s biskvitom.

(Stavlja biskvit u Naggovu ruku, koja ga uzima, opipava njuši.)

NAGG *(omiđravno):* — Što je to?

CLOV: — Klasičan biskvit.

NAGG *(isto):* — Tvrd je. Ja to ne mogu.

HAMM: — Zatvori ga.

(Clov gura Nagga u kantu, zalupi poklopcem.)

CLOV *(vračajući se na svoje mjesto kraj stolice):* — Kad bi starost znala.

HAMM: — Sjedi gore.

CLOV: — Ja ne mogu sjesti.

HAMM: — To je točno. A ja ne mogu stajati.

CLOV: — Tako je to.

HAMM: — Svatko ima svoju specijalnost. *(Stanka.)* Ne javlja li se telefon? *(Stanka.)* Zar nije smiješno?

CLOV *(oprezno):* — Ne smatram da je tako.

CLOV: — Da.

HAMM: — Priroda nas je zaboravila.

CLOV: — Nema više prirode.

HAMM: — Nema više prirode! Pretjeruješ.

CLOV: — Sudeći po okolici.

HAMM: — Ali mi dišemo. mi se mijenjamo. Gubimo kosu, zube. Gubimo svoju svježinu. Svoje ideale.

CLOV: — Onda znači, da nas nije zaboravila.

HAMM: — Ali ti kažeš da je više nema.

CLOV *(žalosno):* — Nitko na svijetu nije nikada tako glupo razmišljao kao mi.

HAMM: — Čini se što se može.

CLOV: — Ima se krivo. *(Stanka.)*

HAMM: — Ti vjeruješ da si dio nečega, ha?

CLOV: — Tisući.

(Stanka.)

HAMM: — To ne ide tako brzo. *(Stanka.)* Nije li vrijeme, da uzmem svoje sredstvo za umirenje?

CLOV: — Nije. *(Stanka.)* Ostavljam te. Imam posla.

HAMM: — U svojoj kuhinji?

CLOV: — Da.

HAMM: — Zidi! A što vidiš na tvom zidu? Gola tijela?

CLOV: — Vidim svoju svjetlost koja umire.

HAMM: — Svoju svjetlost koja —! Što sve treba čuti. Pa dobro, ona će umrijeti isto tako i ovdje, ta tvoja svjetlost. Gledaj malo mene i moći ćeš mi reći novosti o tvojoj svjetlosti. *(Stanka.)*

CLOV: — Krivo činiš što mi tako govoriš. *(Stanka.)*

HAMM *(hladno):* — Oprosti. *(Stanka. Glasno.)* Rekao sam oprosti.

CLOV: — Čuo sam. *(Stanka. Poklopac Naggove kante za smeće se diže. Ruke se pojavljuju prislonjene na rubu. Zatim izlazi glava. U jednoj ruci drži biskvit. Nagg sluša.)*

HAMM: — Da li je izbilo na površinu tvoje sjemenje?

CLOV: — Nije.

HAMM: — Jesi li malo čeprkao, da vidiš da li je proklijalo?

CLOV: — Nije proklijalo.

HAMM: — Možda je još rano.

CLOV: — Da je moralo proklijati — proklijalo bi. Ono ne će nikad proklijati. *(Stanka.)*

HAMM: — To je manje veselo od onog maločas. *(Stanka.)* Ali uvijek je tako na svršetku dana, zar ne, Clov?

CLOV: — Reklo bi se. *(Stanka.)*

HAMM *(tjeskobno):* — Ali što se dogadja, što se dogadja?

CLOV: — Nešto nastavlja svojim tokom. *(Stanka.)*

HAMM: — Dobro, odlazi. *(Zabacuje glavu na naslon stolice, ostaje nepomičan. Clov se ne miče. Uzdahne. Hamm se uspravlja.)* Mislim, da sam ti rekao da odeš.

CLOV: — Pokušavam. *(Odlazi prema vratima. Zaustavlja se.)* Od svog rodjenja. *(Izlazi.)*

HAMM: — Ide to, ide.

(odlomak)

S francuskog preveli
Miroslav BERTOŠA i
Alojz MAJETIĆ

Kod nas su prevedene tri Beckettove drame: „Čekajući Godoa" („En attendant Godot"), „Svršetak igre", („Fin de Partie") (koje su izvedene na pozornicama Beograda i Zagreba) i radiofonski komad „Sve koji padnu" („All that fall") (objavljen u „Republici" 7-8, 1958.)

ZAGREBAČKO DRAMSKO KAZALIŠTE prvo je pozorište u Jugoslaviji koje je na svojoj sceni, u režiji Mladena Škiljana i interpretaciji Josipa Marottija, Martje Kohn, Emilia Glada i Pere Kvrgića, izvelo drامu Samjuela Beketa „Svršetak igre".

Svoju praizvedbu doživela je ove drama na francuskom jeziku i an-rila 1957 na sceni ROYAL COURT THEATRE u Londonu. Lik Hamma tumačio je Roger Blin.
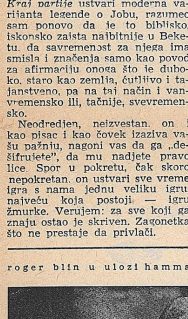
roger blin u ulozi hamma